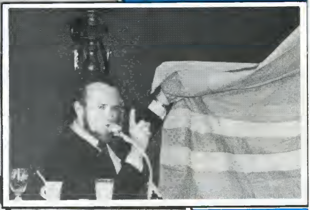
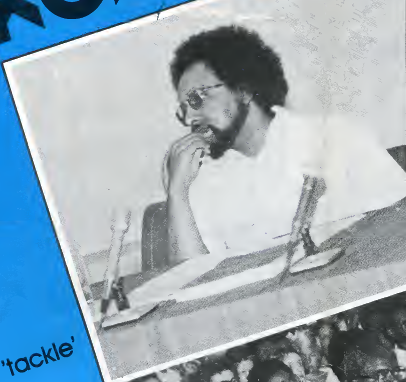
aña 13
no. 4
aprel 1982

SKOL & KOMUNIDAT

SIMAR
SINDIKATO DI MAESTRONAN DI ARUBA

redaktie: c. tromp, r. oomen, h. oplaat, q. maduro en l. emerencia.
redaktie-adres: kantoor simar, sabana blanco 36.
bank skol & komunidat: a.b.n., banknr. 31.47.886.
layout en fotografie: r. de graaff.
drukker: vad.

simar, sindikato di maestronan di aruba, sabana blanco 36, pob 582, oranjestad, tel. 24219.
bestuur: madonna stephens, voorz.; carla kelkboom, sekr.; henk weustink, vice-voorz.; mercedes van der hans-orman, 1e penningm.; arturo oduber, comm.
sekretaresse kant.: mevr. f. alexander.
bank simar: banco barclays antiliano v-224-1, a.b.n. 31.47.290.

SKOL & KOMUNIDAT

aña 13 - no. 4
aprel 1982

sindikato di maestronan di aruba

PREISNAN PA ABONO RIBA SKOL & KOMUNIDAT PA AÑA 1982 (10 NUMERO)

- ☐ antias naf. 27,50
- ☐ hulanda ku bapor naf. 27,50
- ☐ hulanda ku avion naf. 45,—
- ☐ otro paisnan ku bapor naf. 27,50

nomber: ....
....
adres: ....
....

manda un chèk of deposita plaka riba kuenta bankario a.b.n. nr. 31.47.886.
manda e formulario aki pa:
skol & komunidat,
herman gorterstraat 16, aruba, n.a.

BAN "TACKLE" ARUBA (2)

ENTREVISTA KU BETICO CROES

"Tin algo andando al momento?" Esaki ta e pregunta ku señor Croes a hasi nos den transkurso di nos entrevista kune i kual pregunta tabata relashoná ku e topiko di partisipashon di sindikatonan den maneho insular. E pregunta aki ta ilustra pa nos e echo ku nos a haña e fuerte impreshon ku señor Croes ta perdiendo kontakto ku e realidat di kada dia aki na Aruba pa motibo ku, manera e mes ta bisa, MEP "al momento ta pone prioridatnan riba e kuestion estatal". Den e siguiente i ultimo parti di nos entrevista ku señor Croes nos ta trata mas tanto e problemanan insular di Aruba i nan relashon ku e maneho insular di MEP, e partido ku ta yama su mes un partido sosial-demókrata:

"Riba tereno insular MEP ta un partido ku ta yama su mes sosial-demókrata. Esaki ta implika ku e ta konsiderá e interesnan di e trahadó, right?"
Croes: "Interes di e masa".
"Si, e masa trahadó. Kiko MEP spesifikamente a hasi ku tawata na benefisio di e situashon di e obrero, di e trahadó?"
Croes: "Mi no ta bisa trahadó só. mi ta bisa mas amplio: Esnan ku ta biba mas marginá. Bo tin e grupo trahadó. bo tin otronan ku ta kai bou di kuido sosial di gobierno, di komunidat. Nos ta konsiderá di a kontribui na un mayor partisipashon di e trahadornan. Mi no ta bisa sí, ku ta tur eksponente tawatin eksito, pero en todo kaso nos por bisa ku e struktura di un mayor partisipashon di e representantenan obreril no a wordo atachá . . . i . . ."
"No a wordo atachá, kiko esei kier men?"
Croes: "Nada a wordu mishí ku nan, al kontrario, a wordu tratá den dialogo, pa dun'é mas kontenido . . ."
"Ehèmpel!"
Croes: "Ounke ku tin hopi biaha ta resultá ku pa motibo di falta di komunikashon, okupashon di diputadonan bo ta haña ku e no a tuma lugá. Den sektor gubernamental mi tin e fuerte impreshon ku di parti di gobierno tawatin e aksesibilidat grandi pa representantenan di e trahadónan. Pa e grupo pafó di gobierno bo no ta hinka bo mes di biaha den e asuntonan ora tin konflikto.

sinembargo tin asuntonan ku ta toka gobierno ora ta trata di "toelatingen", dunamento di "werkvergunningen", ku por mishi ku e otro interesnan di e trahadonan. Nos ta purba involví nos mes den e asuntonan aki pa duna un oído na e deseo di e trahadónan".

Ehèmpelnan!

"Bo por duna ehèmpel kaminda esaki a funshoná, esta e partisipashon real di e trahadónan of di nan representantenan den e maneho di gobierno di MEP?"
Croes: "Bo ta papiando solamente di trahadónan den e sektor gubernamental?"
"Sí".
Croes: "No, uniko kos ku mi por bisa ta, boso tin mas eksperensia ku mi riba esaki, kisas boso por konta mi di boso eksperensia. Pero, di loke informenan ku ta yega serka mi, ta ku mi ta korda kon tempo ku sindikatonan di maestro tawata kai bou di e mesun "georganiseerd overleg" ku otro amtenarnan, ora ku e deseo a wordo tresí padilanti pa separ'é, el a wordo institushonalisá 10 aña pasá . . . 11 aña pasá. E impreshon ku mi ta haña ta ku, tanto den overleg ku "ambtenarenbond" di maestronan di skol komo e reunionnan ku ta tuma luga entre e representantenan di trahadónan di gobierno, ta ku gobierno ta demostrá un aksesibilidat i yuda "draag aan" solushonnan. Tawatin hopi biaha ku esaki ta sosode sí despues ku un problema a surgi of un konflikto a surgi, pero en todo kaso gobierno, ounke ku e ta den un situashon di konflikto, a bai "mee" ku e deseonan di e sindikato pa solushoná problemanan".
"Bo por duna ehèmpelnan konkreto, ehèmpelnan kaminda enberdat den e desishonnan di e gobierno di MEP e puntonan di bista di e sindikatonan a wordu "opgenomen".
Croes: "Laga mi hasi un "wedervraag". Bo ta di opinion ku no ta asina?"
"Sí".
Croes: "Dikon?"
"Por ehempel: GABA awor aki tin mas ku 1 aña ta mandando telegram pa gobierno insular pa deliberá riba diferente puntonan; ni kontesta nan ta haña! Simar mesun kos. E asunto di MTS ainda no a wordu afgerond. Despues di 1 aña, e kos aki no a wordu solushoná. I asina tin mas ehempel: E kuestion di UPA kaminda aparentemente e hendenan no tawata na haltura sufisientemente di lokual ku tawata bai pasa ku nan despues di kambionan den situashon i kondishon di nan trabou. Tambe oumentonan di preis di awa, elektrisidat, number di outo; oumentonan barbaro ku difisilmente bo por bisa ku tawata na bienestar di e pueblo trahador!"
Croes: "Mi ta bai tuma un pa un. Laga nos kuminsa ku esunnan general, awa i elektrisidat. E preisnan a wordo oumentá i esaki no tin ningun . . . eh . . . bo no por regres'é, bo no por kambi'é, pasobra si bo kier pa "run" bo planta di awa na un manera "rendabel" bo tin di hasi'é. Uniko kos ku bo por hasi ta sosialisá e preisnan mas, lokual ku nos a hasi. Nos a trese un "sosialisering" den e tarifanan".

Maneho sosial

"Esei no a yuda mehorá e situashon di esnan menos previlegiá i laga nos pone un punto bon kla: Bo ta di akuerdo ku nos, ku, te na e momento aki, e partido sosial demokrata MEP no a hasi eigenlijk nada pa e parti di pueblo di kual e ta bisa, den su ideologia anto, ku e tin su interes na pecho?"
Croes: "Mi ta . . . mi ta kompletamente déskuerdo ku bo, pasobra si nos por mira e nivel di bida di pueblo di Aruba en general, esunnan ku ta kisas mas mariginal a mehorá durante e periodo, muy en prinsipal di '75 pa awor".
"E diferensia entre riko i pober a keda meskos of nan a bira mas grandi!"
Croes: "Mi 'n ta di akuerdo. Mi 'n ta di akuerdo, pasobra tin sierto momentonan ku bo tabata haña . . . eh . . . proposishonnan ku tabata wordo hasí pa yuda oumentá sueldonan di e topnan hopi mas, kompará ku esnan ku ta ganando sueldonan mas abou, mientras ku nos semper tabata purba wanta esei i ademas, mediante belasting progresivo, trata di haña plaka di e grandinan den kaha di gobierno pa dedik'é na otro asuntonan di indole sosial pa e pueblo. Asina bo por weita riba tereno sosial, kon e "postnan" di volksgezondheid, di ayudo sosial, eh . . . tur a keda oumentá, eh . . . nunka nos gobierno a hasi problema ku adaptashon di sueldonan na e oumento di kosto di bida".
"Sí, pero e inhustisia pa voral e aspekto sosial anto, e uitkeringen ets., a keda meskos. Tokante e kosnan ei nada no a kambia".
Croes: "Wel aki nos ta diferensiá un biaha →

BETICO TOKANTE SIMAR I SKOL

"Sr. Croes ta komparti e opinion di ATIA tokante Simar? Ku Simar ta wordo dirigí dor di komunista?"
Croes: **"No!. Mi'n ta kere ku Simar ta wordo dirigí dor di komunistanan, pero... (kouteloso) mi ta kere sí, ku tin ALGUN eksponente di Simar ku tin . . . ideanan ku . . . kisas ta mucho progresista i ku no ta kuadra na e momento aki . . . eh . . . e no ta pas. Den termino di musika bo por yam'é "kakofonie". E no ta kuadra den e "harmonische geheel" di nos desaroyo aktual. Mi no ta bisa ku e ta malo, pero mi ta bisa ku, eh . . . por ta ku tin eksponentonan ku ta "vergaloppeer" nan mes mucho rapido ku eh . . . konseptonan, kisas Hulandes, ku a bai tras di un proseso hopi largo. Nan kier implantá nan aki, manera loke boso a kaba di trese padilanti awor ei, e kuestion di "ondernemingsraad".**
"Esei no ta ideanan ku nós a trese padilanti. Ta na kua ideanan di Simar bo ta referí?"
Croes: **"Tin ideanan, manera di partisipashon den maneho di impresanan privá, ku ta asina progresista. Nos ta den un desaroyo gradual ku na e momento aki, mi'n ta bisa ku nan ta malo, pero dependé di e sistema di desaroyo i den e sistema di desaroyo al momento e no ta pas . . . Den kada organisashon tin hopi diferente tendensia, bo tin hende mas radikal, mas progresista i por ta ku esnan ku tin e kontrol mas bien di e eskrituranan di parti di Simar ta eksponé nan mes mas liber ku esnan ku kisas ta miembro di Simar i ku no ta sali for di medianan di publisidat di Simar".**
"Kier men bo ta basa bo mes riba publikashonnan di Simar?"
Croes: **"Sí, masbien i . . ."**
"Skol & Komunidat tambe?"
Croes silensio i despues: **"Wel . . . Skol & Komunidat, eh . . . mi ta haña lamentable ku despues di un tempo mi no tabata hañ'e mas, mi ta kere ku esaki tabata un . . ."**
"Bo'n ta abonado mas tampoko!"
Croes: **"Sí, pero mi ta . . . mi ta dispuesto di ta abonado, pero . . ."**
"Nos ta nota bo nomber!"
Croes, ta kontinuá manera e no a tende nos: **"Mi ta di opinion ku . . . eh . . . e ta, no solamente den publikashonnan, pero tambe tin aktitutnan . . . pasobra mi ta haña ku . . . Nos tambe komo partido polítiko tin biaha bo ta haña bo den situashon sumamente fregá, bo ta tuma desishonnan fuerte i tin biaha bo ta kometé eror. Awor den e kaso tambe di Simar, mi ta kere ku tin biaha boso lo kometé eror. P'esei ami ta preferá di no papia den termino generalisante, pasobra mi'n ta bisa ku tur kos ku Simar ta hasi ta malo. Tin kosnan ku Simar ta publiká na interes di su miembronan ku sigur sigur ta bon. Pero esei'n ta kita sí ku tin ideanan ku ta spanta kisas, voral ora bo ta papia di komersiantenan, bo ta weita sierto ideanan hopi progresista i nos país no ta di e tanto desaroyá ainda".**

mas di opinion . . ."

"Por ehempel, tin un "raamwet" nobo di kuido sosial, pero e "uitvoeringsbesluiten", ainda no t'ei".

Croes: "Pero e ta funkshonando, no kompletamente, pero e ta . . . eh . . . mi'n ta kere ku tin persona den nos komunidat ku ta berdaderamente den nesesidat, ku na e momento aki ta wordo perhudiká pa esei. (!!?, red.). Ta berdat sí, ku, unda e no ta kompleto, semper tin e klousula unda Bestuurscollege por yena vasí nan. Pero unda ku bo ta bisa ku e hanchura, e "kloof" entre riko i pober, ta bira mas grandi eh . . . Nos a haña komentario for di un eksperto di N.U., ku ta Neuhaus, riba nivel sosial el a hasi un estudio i mi tabata reuniendo kuné evaluando e situashon. El a bisa mi ku Aruba su nivel sosial, ta di kompará i te asta ta mihór ku hopi pais desaroyá".

"E problema ta si e medidanan sosial ku t'ei kaba a bin danki na MEP".

Croes: "No, mi'n ta bisa MEP só. E desaroyonan riba nivel sosial ta un kos ku a kuminsa di hopi aña pasá, desde 1950 i piko of promé ku esei. Pero kon ku sea, bo ta weita ku kada biaha, bo ta haña un mehorashon, i . . . nunka tabatin un ley por ehempel pa e kuestion di kuido sosial. Ta nos a bin kune".

"Pero e'n ta wordo "uitgevoerd" ainda!"

Croes: "No, e ta funkshonando . . . falta "uitvoeringsbesluiten", pero e ta funkshonando. El a wordo saká kompletamente for di e esfera polítika partidario. Si bo ta mira e kuestion di viviendas; kon e ta wordo "aangepakt" al momento, el a wordo saká for di esfera polítika partidario".

Politika partidista

"Señor Croes a bisa awor aki ku e kuestion di viviendas a wordo saká for di esfera polítika partidario . . ."

Croes: "Foi gobierno, foi gobierno, no for di esfera polítika. Laga mi bis'é asina'ki: Den pasado, den gobierno — no bou di nos gobierno, bou otro gobiernonan — ora un kos ta den man di gobierno ta kuminsa polítika di partido i ta solamente pa partidarionan e ta. Nos a — i Hulanda tambe tabata weita esaki, ta pone kondishonnan — nos a disidi di pon'e den man di fundashon pa evita, ku den futuro, si por bin kambio di partido den gobierno, ku nan por bolbe kai den polítika partidario kuné".

"Tabata kondishon di Hulánda pa por finansiá e proyekto di e fundashon!"

Croes: "Wel . . . e ta, e ta tur dos. Pasobra, Hulanda por pone kondishon ku MEP ta nenga. Pero MEP tabata konversí ku esaki ta un bon kondishon, p'esei nos a aksept'e".

"Pero esei no ta konta sí pa tur aspekto di e trabou sosial. Pasobra awor aki, ku e otorgamento di "onderstand", e "beroepskommissie" no ta funkshoná at all. Kier men ku niun hende no por bai den "beroep" huridikamente i bo ta haña ku tòg e ta bai bèk na e partido polítiko?"

Croes: "Na e momento aki, pa motibo ku e hendenan a pidi retiro f'e "beroepskommissie", e no ta funkshonando bon. Eigenlijk, ora ku un hende kier hasi "een beroep", nan ta mand'e bèk pa Bestuurscollege; Bestuurscollege, a base di argumentashonnan, ta rekonsiderá un desishon. I esei ta posibel paso tin un artikulo (art. 16) den e "regeling" ku Bestuurscollege por . . ."

"Pero e ora ei e ta bèk den e esfera polítika partidista".

Croes bruhá: "No ta nesesario. Una bes ku bo tin desishon ta wordo tumá dor di gobierno . . . ta un partido tin den gobierno . . . kisas bo ta bisa . . . Ora e ta kai bou di e lei, e ta wordo "toegewezen". Den e kaso ku e no ta wordo "toegewezen" un hende ta bai apliká, bai "beroepskommissie". Pa motibo ku "tijdelijk" e "beroepskommissie" no ta funkshonando, Bestuurscollege ta hendel e kos ei".

"Nos tin entendí ku e no a funkshoná nunka".

Croes: "No, ma, ela funkshoná, pero ela bai . . . Manera tur kos nobo nan ta difisil (?, red.) pa. kustumbrá ku e esfera nobo . . ."

Partisipashon

"Bo no a kontradesí nos ponensia tokante e falta di partisipashon di sindikatonan?"

Croes: "Mi kier a bin bèk riba e kuestion di UPA. Den kuestion di UPA a trata di duna informashon. Mi tin impreshon tambe ku no tur hende a weita, a absorbí of konsedí tur e bentahanan ku e reorganisashon tin i hopi biaha e hendenan a wordo agitá, malinformá ku un mal impreshon a wordo krea. Pero semper nos ta mantené dialogo sea den gobierno, fuera di gobierno, pa trata di yega na un solushon".

"Nos no kier bai mas aden e problema spesífiko, paso nos tambe tin nos punto di bista enkuanto e informashon ku a wordo duná dor di gobierno, pero Sr. Croes por duna nos ún ehempel kaminda tin un bon entendímiento, kaminda partisipashon di sindikatonan en berdat a wordo realisá?"

Croes: "Mi ta papia en terminos general, mi'n ta papia solamente ora ku sindikatonan ta bin papia riba sueldo, pero riba otro asuntonan ku ta toka tur e desaroyo di Aruba. Mi ta weita e partisipashon den preparashon di e trabou di komishon di 7: e sindikatonan a haña un mayor partisipashon i nan a duna un mayor aporte pa mi duna bo ún ehemplo".

"Tin kehonan riba esei tambe. Pero tokante e maneho insular riba Aruba mes. Bo por duna nos ún ehempel kaminda en berdat e sindikatonan a wordo involví".

Croes: "No . . . solamente mi kier bisa ku eh . . . eh, ya tabatin strukturonan, institushonnan den kual e sindikatinan ta partisipá i manera mi ta weitando e situashon, e dialogo ku ta eksisti, e partisipashon di e sindi- →

katonan den e institushonnan eksistente, mi ta kere ku . . ."

"Awor aki, por ehèmpel no tin dialogo ku GABA".

Croes: "No. Tin dialogo, tin dialogo".

"Pero dikon Bestuurscollege no ta kontesta nan telegramnan pa reuni?"

Croes, asombrá: "Bon, e ultimo aspekto di GABA . . . Kiko tin? Tin algo andando al momento?"

"Poko tempo pasá mes nos por a lesa den korant ku GABA ta keha ku e'n ta haña ni kontesta for di basta tempo kaba riba petishonnan, djis pa reuni ku Bestuurscollege".

Croes un poko bruhá atrobe: "Un kos, segun mi, ta aki andando ta desde ku tabatin un reunion ku GABA, nan a presentá un proposishon. Anto ta kuestion di oumento di sueldo, ku ta den proseso di estudio den sektornan gobernamental. Pasobra, ku e eksigensia, manera mi tin entendí, t'asina halto, ku por tin di bai studia kiko ta e impakto ekonomiko ku esaki lo por tin si akaso nos bai di akuerdo kuné".

"En todo kaso no tin ehèmpel kaminda tin un bon entendimiento ku sindikatonan!"

Croes: "Segun mi, m'a duna bo e".

"Den komishon di independensia?"

Croes: "No, ademas den e . . . e . . . e georganiseerd eh . . . eh . . . overleg pa "onderwijzend personeel", otro pa "ambtenaren".

"Esei no ta funkshoná i esei Sr. Croes ta yama partisipashon".

Croes: "No, mi ta haña . . . tin un diferensia den konsepto. Kiko na e momento aki un partisipashon ta? Bo ta trese deseonan padilanti i despues e desishon ta wordo tumá dor di e otro instansia. Pero hopi biaha tin un diferensia di interpretashon di partisipashon: Bo por partisipá pa yuda "draag bouwstenen aan" pa tuma desishon, pero bo'n por tuma over e "decision power".

Nos ta give up.

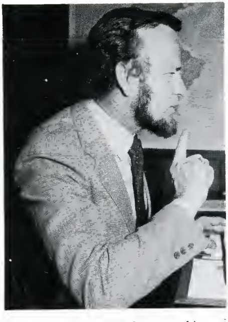
Garantianan!

"Sr. Croes por duna garantianan ku hentér e pueblo di un Aruba independiente lo komparti igualmente den posibel rikesanan?"

Croes: "Sigur, sigur. Den esaki nos ta bai asina leu, ku nos ta bisa: rikesanan di pueblo mester keda pa e pueblo i nos lo mester perkurá, si akaso ku nos pueblo ta wordo bendishoná ku rikesanan manera petroleo, pa perkurá pa bo tin e provishon . . ."

"Pero, na e momento aki no tin e garantianan, no tin un sistema den kual e rikesanan, e ganashinan ta wordo dividí, kompartí ku voral esnan menos previlegiá".

Croes: "Al kontrario, e struktura ku nos a presentá, e struktura ku MEP a presentá, ta ku, por ehèmpel den kuestion di petróleo — mi ta tuma esei, pasobra esei ta mas e topiko del dia — nos a disidi di nunka "besteed" e kosnan "uit" den man di partikularnan, den kompanianan petrolero. Ta bin un "kompania madre", un "moedermaatschappij", ku ta di gobierno, di pueblo, ku tur ganashi ta bini pa gobierno, pa e pueblo. Anto si sierto momento bo tin diferente parselas, "percelen", anto bo tin kompanianan ku ta bai eksplotá, eksplorá i eksplotá na e momentonan ku tin rikesanan, ainda en "kompania madre" ta bolbe bai partisipá ku kompanianan ariba diferente perselas, pa den un "product-sharing base", bo bolbe saka for di eksplotashon benifisionan pa bo pueblo".

"Pero ki garantianan tin ku e ganashinan, e posibel ganashinan, lo en berdat yega serka henter e pueblo i voral serka esnan menos previlegia?"

Croes: "Weita . . . e sistema, laga nos bisa esaki: nos ta pon'e, nos ta perkurá pa e struktura. Meskos ku nos a perkurá pa e struktura di FCCA, e struktura di "Havengebied", asina nos lo sigui traha strukturonan. E struktura ku nos ta presentá pa kuestion di petróleo ta: kon bo ta stroba kompanianan petrolero di bai ku e ganashi nan pais, of otro pais. Ta nifiká ku, si bo por garantisá esei, b'a gana, b'a tene nan na bo lugá. E struktura di nos ta garantisá ku e kompanianan no por saka e ganashi i . . ."

"Esei ta ún aspekto".

Croes: "Si, awor e di dos aspekto ta: kon, ora b'a garantisá ku bo tin e rikesa den bo pais, kon bo ta garantisá k'e ta bai wordo destiná pa henter e pueblo. Esei ta depende di e polítika. Bo'n por pone struktura p'e. Esei lo depende di e polítika di e partido ku ta na mando. Si bo haña un partido sosialdemókrata, partido kristian-demókrata, un partido liberal ets., tur ta pone aksento ariba diferente, pone prioridat ariba diferente tereno. Pa nos, nos ta pone prioridatnan berdaderamente al momento riba e kuestion estatal. Tambe e kuestion ekonomiko, pasobra nos kier fortifiká nos lucha independentista pa ku e aspekto ekonomiko. Pero, manera m'a deklará, tambe — i mi ta konvensí i mi ta bai produsí tambe evidensianan — enkuanto e desaroyo *sosial* di nos pueblo. Kisas no sufisiente ainda, pero nos ta bai avansando i mientras ku nos partido t'ei, nos ta garantisá ku e "bulk" di e entradanan ei lo bai pa e pueblo i esnan mas mariginal. Pero nos no por pone e garantia ei pa ora ku otro partido bini".

Sinembargo nos no a logra haña garantianan konkreto di Sr. Croes enkuanto e asunto aki.

Sektor priva: dubbele boekhouding

"Sr. Croes ta papiando kasi henter ora over di e plaka di petroleo ku ta toka e entrada publiko. Awor, partido MEP no tin un plan, un polítika spesífiko pa evita ku den sektor privá e diferensia ta bira mas grandi, lokual ta pasando awor? Den sektor privá no tin kontrol manera pa e "ambtenaren p.e."

Croes, kouteloso: "Bon, sektor privá, eigenlijk nos . . . e situashon ta asina ainda ku nos no tin'e kompletamente den nos man. Nos tabata un tempo den gobierno sentral, pero kontinuamente bo ta, bo ta . . . nos ta den i despues nos t'afo atrobe pa motibo di e lucha, pero ariba e tereno di p.e. "belastingwetgeving", nos, sierto momento, desde '74 kaba, nos a demonstrá ku ariba lombanan mas hancho nos ta pone man duro i nos ta pone mas belasting ariba kompanianan petrolero. Tempo ku MEP tabata den gobierno, na '74, Lago i Shell a bai paga mas "belasting". Nos a perkurá pa lanta e "belastingvrije grens", nos a lant'é pa esnan ku tin menos entrada por wordo librá di "belasting" i nos a hasi e "belasting" mas progresivo den e sentido ku unda ku e hendenan ku ta gana mas ta bai aporta mas. Loke ku bo'n tin kontrol riba dje ta e parti tekniko mas bien, ku hopi biaha komersiantenan ta traha un "dubbele boekhouding", unda ku bo'n tin sufisiente kontrol. Bo "belastingapparaat", bo mester mehorá i esaki, na e momento ku e ta den bo man, den man di gobierno insular, mi ta kere ku nos lo por pone mas atenshon riba dje, ounke ku mi tin impreshon ku nos "belastingdienst" no ta di e malu ei, pero ainda tin kasonan kaminda nan ta "ontglip".

"Pero MEP no tin un polítiko espesífiko riba esaki?"

Croes: "Nos polítika, di e parti di gobierno, ta 1: Weita unda ku nos por keda hasi'e progresivo, haña mas plaka, pa gara esunnan mas grandi i 2: Lanta e "belastingvrije grens" i, di otro banda, mehorá bo departamento di "belasting" pa hasi'e kontrol ariba impresanan privá mas perfekto",

"MEP tin sierto ideanan pa amplia e kontrol di e trahadornan riba maneho di un empresa?"

Croes: "Mi ta kere ku trahadornan mester haña mas "inspraak" i mester amplia e "inspraak" ei, pero ku e ta bai asina leu, manera bo ta hañ'e na Hulanda, e "ondernemingsraden" . . .? Aya tambe nan a modifik'e; promé nan tabata kier a pone e hendenan kompletamente den e maneho, duna nan outoridat of responsabilidat pa tuma desishon tambe. Mi ta kere ku nos komunidat no t'asina avansá ainda. Nos ta kere ku —

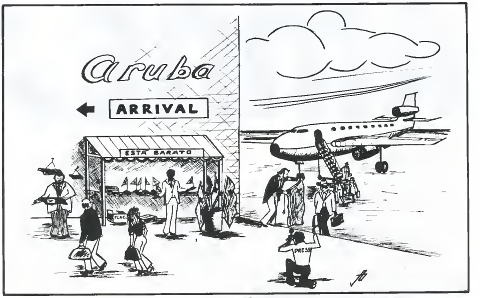
mester oument'e sí, e "inspraak" di e trahadornan, pero pa bo bai pone representantenan di trahadornan den un "body" ku ta tuma desishon ariba e maneho di e empresa . . . mi ta kere ku nos no a yega na e nivel di desaroyo ei ainda".
"Pero e ta un ideal di MEP?"
Croes: "E ta un proseso, ku mi ta kere, ku si e wordo bon kanalisá, lo ta ideal!"

Interesnan komersial

"Sr. Croes a bisa biaha pasá (lesa e promé parti di e entrevista aki den Skol & Komunidat di mart '82) ku e tin un ambishon polítiko i no un ambishon material-komersial. Ki Sr. Croes su pensamentu ta di un polítiko ku ta kuadra su ambishon polítiko ku un ambishon netamente komersial?
Croes: "Wel, mi ta haña ku . . . bo por tin polítiko ku ta bon komersiante, bo por tin komersiante ku ta bon polítiko. Na e momento ku e polítiko ta hasi uso di su funkshon polítiko pa adkerí interesnan komersial, e ta fout i mi ta di opinion ku, manera na Merka ta sosode, ku na e momento ku un presidente ta bin den funshon, e por ta komersiante, e mester "leg over" loke ku e tin pa demonstrá despues ku e no a enrikesé su mes durante e periodo di su presidensia. Pues ami ta haña ku nan no ta kombinabel".
"Den partido MEP tin algun linea hopi estrecho ku ta kore di e politikonan pa sierto interesnan komersial basta grandi, lineanan masha konkreto!"
Croes: "Mi'n ta kere".
"Asunto di Luchthaven?"
Croes: "No, esei ta kompletamente otro kos. Manera ku el a sali den Eilandsraad tambe. Ta berdat ku un persona ku a haña ún di e "outletsnan" di "airport" — ta hopi tin — ún di nan a toka un ruman di un disputado i a wordo mustrá ku esaki ta favoresé pueblo, kompará ku e ofertanan ku tabatin i antes tabata wordo hasí na ALM. Uno: ALM su preis ta mas halto; dos: e plaka no ta bin den kaha di gobierno. Aki (den kaso di e ruman di e diputado) e preis ta mas abou i di dos: e "winstbelasting" tá bin den kaha di gobierno, aki na Aruba. Na e momento aki mi ta bisa sí ku si akaso ku bo ta den polítika, esei no ta nifiká ku un ruman of un famía ta wordo ekskluí for di tur e aktividatnan di gobierno. Nos komunidat ta asina chikito ku kon ku bo ta weit'e, por sosode ku un hende ku ta den gobierno un di su famianan lo tin kualkier relashon. Kon tal ku bo perkurá ku bo hasi'é na bienestar di e pueblo, no lag'é probechá . . ."
"Pero den asunto aki: Dikon no pone un amtenar i laga hentér e ganashi bin pa gobierno?"
Croes: "Bo sa kon e sistema di amtenar ta trahando: Esei lo bolbe bira un "waterhoofd" (!!!, red.), ku awendia, ku nos al kontrario ta bezig ta sakando asuntonan for "ambtenarij", hinkando nan den man di partikularnan of n.v.'s pa mas efisiensia . . ."

Traidor

"Por ultimo: Den pasado a wordo bisá dor di partido MEP, ora ku pueblo no a vota na fabor di MEP, ku esnan ku no a hasi esei a wordo yamá traidor. Esei ta bai pasa atrobe si partinan di pueblo no vota pa MEP den e elekshon benidero?"

Croes, ku kara skondí den su mannan: "No, e ekspreshon no ta sosode mas. El a tuma luga den un momento sumamente emoshonal i e tempo ei berdaderamente nos tabatin referendum i ora ku e resultado a kai, e hendenan ku a vota pa federashon mi a ekspresá mi mes sumamente emoshonal yamando nan pa traidor. Sinembargo m'a rektifiká esei den varios okashon i di mi banda en todo kaso esei lo no sosodé mas. Esei mi ta rekonosé, ku e ta un eror".
"Nos tur ta pekador!!" ●

Den e promé parti di nos entrevista ku Betico Croes (mart '82), un fout fastioso a kai aden. Den e ultimo kolom riba pagina 18, kasi na final, ta para ". . . mi ta garantisá ku lo tin stabilidat i trankilidat politiko". Esaki naturalmente mester ta: ". . . mi ta garantisa ku lo NO tin . . ."

GRAWATA

**Komo rubianonan konsiente nos ta sigui ehempel di De Kort.
Entrante 1-4-82 nos no ta paga nos belasting mas.
Nos tampoko ta baka lechera.**

*****

Efrain-belasting-te Kort?

*****

Den ATIA NEWS a sali publiká ku e kaso di salmounan kanades dañá i e morto di piskanan benesolano ta trabou di komunistanan.

*****

**Poko dia pasá un karga pisá di manteka a yega Aruba.
Un fila di polítikonan tabata pará kla ku nan kipashi pa wordo huntá.**

*****

Durante e open house di e Abuso-huis tur hende por a atmira e badkuyp di Johnny.

*****

Despues di e kaso ku Mansur a entamá kontra Skol & Komunidat, atrobe un diploma a kai for di muraya di su komedó.

*****

Sr. Efrain de Kort 'n kaba di deklara e guera entre Aruba i Gobierno Sentral ku e promé alarma di bom a drenta.

**Pa e elekshon benidero e siguiente anunsio a sali den korant:
"Ta interesá den kompra di polítikonan di antaño. E preis por wordo diskuti".**

*****

Antillenhuis a pari un yiu ilegal: Aruba-huis.

*****

**Pueblo di Aruba ta un pueblo bendishoná. Den elekshon di yuni proksimo e por skohe entre:
A: un partido gel
B: un partido berde
C: un partido orañe
D: un partido blou
Sinembargo tin un problema. Den transkurso di tempo pueblo a bira "kleurenblind" di promesanan falso dje partidonan.**

*****

Venezuela tin un bon bista riba nos futuro. Ya kaba COPEI ta tene su reunionnan mas importante riba islanan di Antias.

Partisipa na selebrashon di dia di obrero: 1 MEI 1982!

AMNESTIA

Introdukshon

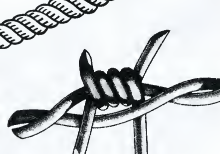
Ta konosí ku na hopi parti di mundo tin hende ta biba den sirkunstansianan ku ta stroba nan desaroyo komo ser humano. Aki nos no ta pensa solamente na sirkunstansianan di pobresa i miseria, of di guera, pero tambe di opreshon, persikushon i amenasa, ku ta hasi ku hende ta biba ku miedo i duda i unda tur derechonan fundamental komo ser humano ta wordo diariamente atrapá. Den nos number di mart nos a duna e ehempel di Haiti.

Den e artikulo ku ta sigui nos kier a laga na palabra un organisashon mundial ku ta opera tambe na Aruba, esta Amnestia Internashonal.

E organisashon aki ta imparsial i independiente. Den su aktividatnan Amnestia Internashonal ta basa su mes riba e Deklarashon Universal di Derechonan Humano, manera esaki a wordo publiká dor di Asamblea General di Nashonnan Uní.
Tur país ku ta miembro di Nashonnan Uní (i esaki ta kasi tur país di mundo), a firma e deklarashon aki i asina a hasi e promesa solemne di respetá e derechonan humano den nan país.
Den su aktividatnan Amnestia Internashonal ta distingui tres tipo di preso:

1. Presonan di konsenshi: hendenan ku ta enkarselá pa motibo di nan prinsipionan, koló, sekso, idioma of relegion, pero ku no a apliká ni propagá aktonan di violensia. Amnestia Internashonal ta lucha pa nan liberashon.
2. Presonan politiko: hendenan ku ta enkarselá pa motibo di nan konvikshon politiko i eventualmente a apliká of a propagá aktonan di violensia. Amnestia Internashonal ta boga pa nan haña un proseso lihé i honesto sigun reglanan internashonal.
3. Presonan en general: Amnestia Internashonal ta protesta kontra di tortura, kastigo di morto i otro formanan di trato kruel di tur presonan; kualkier sea e motibo di nan enkarselashon.

Saká foi e Deklarashon Universal di Derechonan Humano:
art. 5: ”Ningún ser humano lo wordo someté na tortura, ni na trato of kastigo kruel, inhumano of humiliante”.
art. 9: ”Ningún ser humano lo wordo someté na aresto, detenshon of deportashon pa kualkier motibo”.
art. 18: ”Tur ser humano tin derecho riba libertat di pensamento, konsenshi i religion”.
art. 19: ”Tur ser humano tin derecho riba libertat di un propio opinion i espreshon liber di opinion”.

Amnestia Internashonal ta un organisashon ku ta traha na tur parti di mundo i ku ta boga pa e liberashon di hendenan ku ta enkarselá pa motibo di nan konsenshi, i ku ta protesta kontra di tortura i kastigo di morto.

Amnestia Internashonal ta un organisashon ku ta tuma un posishon impartial i independiente. E ta lansa kritika riba e violashon di derechonan humano den païsnan ku un sistema komunista, kapitalista of kualkier otro sistema.
Pa por mantene un posishon independiente e organisashon aki no ta asepta subsidio di gobiernonan. Finansieramente mirá, e trabou ta wordo hasí posibel dor di kontribushonnan di miembronan donadornan.
Amnestia Internashonal ta haña su informashonnan foi partisipashonnan ofisial di gobiernonan, kartanan di familiarnan di presonan, kombersashonnan ku embahadornan, media di publikashon ets.
Tur informashon ku drenta ta wordo kontrola ku hopi kuidou i ta wordo usá te despues di verifikashon. Si akaso falta mas informashon Amnestia Internashonal ta manda su investigadornan na e país konserní, pa kondusi un investigashon na e sitio.

Amnestia Internashonal Aruba

Amnestia Internashonal tin su representashon na Aruba tambe. Ta posibel pa bira miembro; e miembresia no ta trese kune ningun obligashon. Tur miembro ta risibi mensualmente e korant di Amnestia Internashonal: "Wordt Vervolgd".
Pa bira miembro mester paga NAf. 40,— pa aña via banko A.B.N., reknr. 31.78.773, i skirbi aserka bo nomber i adres.
Tur delaster diahuebs di luna tur hende ta bonbini na e asina yama "schrijfavond" ku ta wordo organisá dor di e grupo di trabou Amnestia Internashonal Aruba, ku ta wordo tení den Colegio Arubano.

→

INTERNASHONAL

TESTAMENT

Ora nan bisa bo
ku mi no ta preso
no kere nan

Tardi o tempran
nan mester admiti

Ora nan bisa bo
ku nan a laga mi liber
no kere nan
Tardi o tempran
nan mester admiti
ku ta mentira

Ora nan bisa bo
ku mi a traisioná partido
no kere nan
Nan mester admiti
ku mi tabata fiel
tardi o tempran

Ora nan bisa bo
ku mi a bai Fransia
no kere nan
No kere nan ora nan mustra bo
mi dokumentonan falso
No kere nan ora nan mustra bo
portret saká di mi kurpa morto
No kere nan

No kere nan ora nan bisa bo
pasobra luna ta luna
ku esaki ta mi bos riba tape-recorder
mi firma riba pida papel
Ora nan bisa bo ku un mata ta un mata
no kere nan
nada di loke nan bisa
nada di loke nan hura
nada di loke nan mustra bo
no kere

I ora porfin yega e dia
ku nan ta pidi bo pasa
pa identifiká e kadaber
i bo ta mira mi einan
i un bos ta bisa bo:
nos a mat'e
el a hui pa tortura
e ta morto
ora nan bisa bo
ku ami
ta kompletamente perfektamente morto:
no kere nan
no kere nan
no kere nan

ARIEL DORFMAN
Tradukshon: Burny Every

E adres di kontakto ta:
Sra. A. A. de Boer-Klein, Pos Chiquito 82F, Aruba.

"DESAPARESÉ", pero lubida ("Verdwenen", maar niet vergeten)

Den e lunanan benidero Amnestia Internashonal lo hiba akshonnan ku e lema "desaparesé", pero no lubida.

Meta di akshonnan aki ta pa lokalisá un kantidat di víktima di desaparishon i pa ehersé preshon riba e gobiernonan konsernı́ pa stop e desaparishonnan aki. Esaki Amnestia Internashonal ta purba di realisá dor di manda karta i telegram na e outoridatnan. E grupo di trabou Amnestia Internashonal Aruba lo dedika atenshon na kasonan spesial di desaparishon riba tur su "schrijfavonden"; esta tur delaster diahuebs di luna, na Colegio Aruba. Ademas lo skirbi kartanan na fabor di e "presonan di luna", kualnan ta sali publiká den "Wordt Vervolgd". Tin ehempelnan di karta ku lo por sirbi komo modelo.

Kiko kiermen desaparishon?

"Desaparishon" ta un método ku den sierto paísnan ta wordo apliká dor di un gobierno pa elimina oponentenan. Tin ku pone e palabra "desaparishon" entre paréntesis pasobra NO ta trata aki di realmente un desaparishon di e persona; e gobiernonan SA kiko a pasa ku e persona, nan sá tambe dikón e persona a desaparesé, — i mas aún — nán ta responsabel pa e desaparishon.

Gobiernonan naturalmente ta nenga di tin algo di haber ku e "desaparishon". Testimonio di hendenan ku a "desaparesé" i ku a sobrebibí nan enkarselashon den prisonnan sekreto, a hasi posibel ku e nengamento aki di gobiernonan por a wordo refutá. Ta e testimonionan aki a hasi ku awe nos por forma nos mes mas o menos un bista di lokual "desaparishon" realmente ta nifiká: esta aresto violente i hopi biaha ilegal, interogashon i tortura, detenshon sekreto i hopi biaha — morto.

No ta konosi presisamente kuanto hende a "desaparesé", pero e sifranan di e ultimo añanan ta alarmante. Den nos region a "desaparesé" alrededor di 400 Mehikano, alomenos 1500 Chileno, sigun kalkulashon 15.000 Argentina (mamanan di e Plaza de Mayo!), i mas o menos 30.000 Guatemalteko.

Falta sifranan di El Salvador, pero sin duda einan tambe e kantidat di "desaparesido" lo ta hopi halto. Otro paísnan unda tambe e "desaparishon" aki di hende ta tuma luga ta e.o. Siria, Sur-Jemen, Filipina, Zaire ets. Un persona ku ta desaparesé ta sin nomber; víktima sin derecho, pasobra ya e no ta eksisti más. E gobierno konsernı́ ta nenga e detenshon i ta bisa di no sa unda e víktima ta, tampoko kiko a para di dje.

Presisamente esaki, pues ku e "desaparishon" no ta bisto, ta hasi ku e fenómena aki ta asina difisil pa kombatí.

No ta solamente presonan ta e uniko viktimanan di "desaparishon". Un di e motibonan pa laga un hende "desaparesé" por ta intimidashon di su famia, amigo, hendenan di su pueblo of asta henter e poblashon. Esaki ta pasa dor di manda kartanan di amenasa of dor di publika listanan di nomber di hendenan ku lo wordo matá.

Mas aleu "desaparishon" ta un manera lihé i efektibo pa eliminá oponentenan politiko, na tal manera ku no tin nodi duna ningun splikashon. E persona ku a desaparesé no ta eksisti tog pa e outoridatnan, pues tur e formalidatnan huridiko ta kaduká. No tin nodi bin ku prueba i un sentensia dor di un korte outorisá no ta nesesario. Tur lokual e gobierno tin mester, ta un grupo di hende, ku ta arestá i sekuestrá e víktimanan, ta interogá, torturá i eventualmente matanan.

Un ehempel di e kostumbrado nengamento di parti di outoridatnan a wordo duná dor di Minister di Hustisia Chileno, Renato Damilano, durante un entrevista ku a wordo publiká den e revista "Ercilla" (23 di mart 1977):

Pregunta: "Señor minister, kon ta pará ku e problema di e "desaparesidonan?"
Kontesta: "Ami ta konbensí ku henter e asunto aki ta inventá. Ami ta dunabo "inside-information". Un biaha mas, henter e asunto ta inventá. P'ami e problema aki no ta eksisti. Mi ta konbensí ku no tin persona "desaparesí".

Kén ta wòri?? ABO?????

"Pa basta aña kaba ta wordu papiá di e nesesidat pa bini ku un maneho di nos enseñansa ku ta sali for di e nesesidatnan di nos komunidat. Den e programa di gobernashon di gabinete-Rozendal ta pone ku nan lo bini ku un komishon ku lo traha riba un konseho di maneho di enseñansa. Na desember 1978 e minister di enseñansa, ku den e tempo ei tabata Faustina Frank, a instala e komishon aki i na desember aña pasá e komishon a saka e promé vershon di e raport. Ela entregé na minister i ela mandé pa komentario pa tur e gruponan i instanshanan ku ta ligá ku nos enseñansa. I e intenshon ta ku a base di un diskushon amplio tokante e diferente proposishonnan ku nos ta trese den e raport aki, e komishon lo traha e di dos i último vershon, entregé na minister, anto e ora ei nos ta spera ku e lo bira parti di e maneho di e gobierno pa ku enseñansa". Asina Ralph van Breet, presidente di e komishon ku a saka e raport 'Enseñansa pa Un i Tur| Education for One and All' ta resumi e historia i e intenshon di e nota di diskushon aki ku a hala tantu atenshon den nos komunidat.
Un entrevista ku nos a tuma over di nos koleganan di Karamba.

"Dikon ta nesesario pa bini ku kambionan den e sistema aktual di enseñansa of, ekspresá na un otro manera, ta kiko Van Breet i e komishon ta konsiderá puntonan negativo den e sistema aktual?"
Van Breet: "Na promé lugá ta asina ku den pasado na Antias nos tabatin e sistema di enseñansa di Hulanda. Esei tabata lógiko, ya ku nos tabata un kolonia di Hulanda. Kualkier pais ku tin kolonia ta implanta su sistema di enseñansa den su kolonianan. Despues di aña 1954, tempo ku nos a kambia nos status di kolonia pa un parti di e reino ulandes, tog nos a keda mantene e sistema ulandes, maske ta asina ku enseñansa no ta un tópiko ku ta regarda reino.
Tin mi ta kere dos tipo di motibonan di kon tòg nos a sigui e desaroyonan na Hulanda. Na promé lugá e echo ku nos sistema di enseñansa ta kasi meskos ku esun na Hulanda segun hopi hende ta trese kuné ku nos muchanan por sigui kurso i estudionan mas avansá na Hulanda na un manera masha fásil ya ku no tin problema tokante "aansluiting". Na di dos lugá nos semper a konsidera e sistema di enseñansa Hulandes un sistema hopi avansá.
Pero . . . ta ken ta probecha di e sistema avansá aki? Un grupito só! E gran mayoria di nos muchanan nunka no ta bai Hulanda pa sigui studia. Eseinan en general nunka no ta haña un chens drechi pa probecha di tur e fasilidatnan ku nos ta ofrese. E struktura di nos enseñansa pues ta un struktura no demokrátiko".

Alienashon

"Otro punto ta hunto ku e sistema di enseñansa ulandes nos ta tuma ofet e idioma di instrukshon. Nos ta usa hulandes komo idioma di instrukshon. Esei ta parti di e karakter elitario di nos enseñansa, pero tambe ta trese kuné ku na un momento dado skol tin un lugá masha apart den nos komunidat. Awendia na skol só bo ta papia hulandes. Esei ta trese kuné ku skol no ta un parti integral di nos komunidat mas, pero ta bira un poko manera alemannan ta bisa un 'Fremdkorper'. Esei tambe ta trese un sierto alienashon kuné. Nos ta implanta no solamente idioma hulandes, pero tambe balornan hulandes, balornan hulandes, balornan di e klase medio hulandes, balornan straño ku ta stroba nos kultura. Nos ta implanta tambe un punto di bista ku ta hopi eurosèntriko".

Falta di fleksibilidat

"Otro kos ta ku si bo wak nos enseñansa bo ta wak un falta di fleksibilidat. Tempo ku industria a kuminsa lanta aki na Antias, Shell na Korsou, Lago na Aruba, i e sektor di industria tabata domina nos ekonomia, bo tabata wak ku a lanta yen skol di ofishi, skol pa preparashon tekniko. Pero awor aki e struktura di nos ekonomia a kambia por kompleto. E énfasis awor aki ta riba sektor di servisio, pero tog, si bo wak nos enseñansa sekundario, bo ta wak ku e skolnan tekniko ta forma un parti hopi grandi. E konsekuensia ta ku e muchanan ku a kaba e skolnan aki ta traha den hotel komo 'waiter' por ehempel. Ta un falta di fleksibilidat. Sierto tiponan di enseñansa ku a wordo kreá den un sierto situashon a keda mantene e posishon klave aki, mientras ku e struktura di ekonomia a kambia por kompleto".

4 balor fundamental

"Un otro kos ta e asunto di partisipashon. Ta konosí ku por ehèmpel e sindikatonan di maestronan di skol, tanto na Aruba komo na Korsou, hopi biaha a bringa pa partisipashon. Pero e falta di partisipashon no ta konta solamente pa ku gobierno sentral i pa ku gobierno insular, pero tambe pa ku e direktivanan di skol privá. I si bo wak bon, mayoria di e direktivanan di skol privá tin e forma di un fundashon, un 'stichting'. I ta bon konosí ku un fundashon ta e kos di mas no-demokrátiko ku ta eksisti, pasobra ta e direktiva mes ta skohe e miembronan nobo di direktiva, via e sistema di 'co-optatie', e kos ta keda drei den un sirkulo masha chikito i otro hendenan no ta haña un chens pa partisipa.
P'esei si bo wak nos nota, loke nos ta hasi ta, nos ta sali for di e dos balornan fundamental ku lo mester ta e fundeshi di nos polítika di desaroyo general, esei ta loke nos ta yama 'individuele zelfontplooiing', na papiamento e oportunidat pa desaroyá bo mes mas optimal posibel, i na otro banda loke nos ta

BREET, e Komishon Maneho:

RIBA NOS AHA NO ATA NSHAL"

yama 'sociale rechtvaardigheid', na papiamento hustisia soshal. Esei ta e dos balornan klave ku mester ta e fundeshi di nos polítika di desaroyo i for di e dos balornan aki nos ta saka kuater otro balor ku lo mester ta e fundeshi di nos polítika di enseñansa, esei ta: demokratisashon di nos enseñansa; 'maatschappelijke weerbaarheid', forma e hendenan di tal manera ku nan por defende nan mes den nos komunidat na tur manera; fleksibilidat i e punto di partisipashon".

Konsentrashon insular

"E nota di diskushon di e komishon presidía pa Ralph van Breet a haña hopi krítika, krítika ku tabata toka prinsipalmente e punto ku e komishon lo a propone pa kita e supsidio pa e skolnan konfeshonal".

Van Breet: "E krítika aki nos a speré. Loke nos ta propone ta un kambio basta drástiko. Awor, bo mester komprende nos rasonamientu. Si nos wak e struktura di maneho di nos enseñansa, nos ta wak ku tin tres instansha ku tin sierto kosnan di bisa den nos enseñansa. Esei ta gobierno sentral, ku ta enkargá ku por ehempel trahamento di lei, tin e gobiernonan insular ku ta entre otro enkargá ku finansamento di enseñansa i tambe tin e direktivanan di skol, tanto di skolnan di gobierno komo di skolnan privá, ku tin entre otro outoridat ariba maneho di personal.

Bo por kompara nos enseñansa ku un bapor ku tres kapitan. Esei ta trese problema kuné. Esaki ta un kos ku a wordo señalá pa basta tempo kaba, por ehempel den e raport di Unesco di aña 1976. Na un momento dado bo mester buska un solushon. Den e raport di Unesco tin varios alternativa. Nos ta bini ku ún proposishon. E proposishon básikamente ta pa traspasá e podernan, ku awor aki ta den man di gobierno sentral i den man di direktiva di skol privá, den man di gobierno insular ku lo bira e ora ei e instansha klave pa loke ta regarda nos enseñansa. E traspaso di e podernan di gobierno sentral pa gobierno insular ta un proseso ku nos ta yama desentralisashon i esaki, weitando e desaroyonan ku ta tumando lugá awor aki riba tereno estatal, ningun hende no por tin problema kuné. Tur hende ta pro desentralisashon, tambe riba tereno di nos enseñansa. Pero esei ta solamente un parti. Pasobra tambe tin e traspaso di e podernan ku ta awor aki den man di e direktivanan di skol privá pa gobierno insular, loke nos ta yama den nos nota konsentrashon insular.
Kon bo por logra e konsentrashon insular aki? Loke nos a propone konkretamente ta pa perkura ku mas i mas skol ta bai direktamente bou di gobierno insular, esta ku mas i mas skol ta bira skolnan di gobierno. Kon bo ta hasi esei? Dor di kita loke ta yama na hulandes e 'gelijkbekostigingsrecht', esta kita e supsidio igual. E kos aki ta un poko problemátiko, pasobra ora bo ta papia di traspaso di e podernan di e podernan di e direktivanan di e skolnan privá pa gobierno insular, bo ta haña bo mes enfrentá ku e problema di libertat di enseñansa i libertat di enseñansa ta un derecho fundamental ku bo no ta mishi kuné i ku ningun momento nos no tabatin idea di mishi kuné tampoko. E ora ei loke nos ta bisa ta: bo por keda mantene e libertat di enseñansa pero no tin ningun nodi pa mara e libertat di enseñansa aki na e prinsipio di supsidio igual. Pasobra si nos wak ront mundo nos ta wak yen pais ku konose e derecho di libertat di enseñansa pero nan no konose supsidio igual. Un ehèmpel ku semper mi gusta usa, i speshal awor aki ku nan ta tilda nos di ta komunista, ta Estados Unidos. Mi no ta kere ko nos amigo Ronald Reagan lo por ta mucho di akuerdo si bo yama Estados Unidos un pais komunista . . . Pero kiko ta e kaso na Estados Unidos? Estados Unidos tin libertat di enseñansa, pero a base di e "First Amendments" ta prohibí ku na Merka gobiernonan, sea gobierno federal of gobierno estatal, supsidia skolnan privá igual ku skolnan di gobierno. Meskos bo tin na kantidat di pais. Bo por kohe Venesuela, bo por kohe Kolombia, bo por kohe Mexico. Pa nos, libertat di enseñansa no ta nesesariamente mará na e prinsipio di supsidio igual. P'esei tambe nos a propone pa kita e prinsipio ei i e konsekuensia lo ta ku e kantidat di skolnan privá lo baha i ku lo bini mas skolnan di gobierno".

Diskushon sano

Ralph van Breet ta sigui bisando ku e "no ta wòri masha ku e hendenan ku ta yama e ku

Stanley Lamp

e otro miembronan di su komishon iskierdista of komunista. Tur palabra tin un denotashon i un konotashon. E denotashon kier men e nifikashon di e palabra i e konotashon ta e balor sentimental di e palabra. E palabra iskierdista of e palabra komunista tin un konotashon negativo den nos komunidat. Si bo ta komunista bo ta mal hende pasobra bo ke kita propiedat di hende, te hasta bo ke kita nan kuchu- i forkinan. Ora e hendenan ta usa e palabra ei pa nos nan no ta usé den su denotashon pero den su konotashon. Si bo puntra nan ta kiko ta un →

nan den un sierto sentido religioso of den un sentido filosófiko di bida. Konkretamente e libertat aki awor aki ta mará na kriterianan kuantitativo. No ta kualkier grupo por lanta un skol. Bo mester tin por lo menos tanto mucha pa bo por lanta un skol, sikiera si bo ke wordo supsidiá. Esei kier men ku solamente e gruponan ku por kumpli ku e kriterio kuantitativo aki por eherse e libertat di enseñansa. Den e proposishon kaminda mas bien enseñansa ta enseñansa públiko — pero kontrali na loke ta e kaso awor aki ku ta para den lei ku enseñansa públiko mester tin un karakter neutral — nos ta propone pa enberdat mantene e karakter neutral, pero no den e sentido pasivo esta den e sentido di toleransia, pero den un sentido aktivo, den e sentido ku bo ta trese e formashon aki den tur su diferente variashonnan den skol. E ora ei tur grupo, irespekto di kon grandi nan ta, por haña un chèns.

Pa loke ta toka e partisipashon real di mayornan nos ta bini ku un struktura di partisipashon kaminda tur skol tin un komishon di mayor, un komishon di maestro i un komishon di alumno. E tres komishonnan aki ta forma huntu e komishon di skol i e diferente komishonnan di skol ta forma un komishon di enseñansa riba nivel insular ku lo ta e órgano ku lo konseha e gobierno riba tereno di enseñansa".

Struktura edukativo

"Kiko señor Van Breet ta konsiderá e proposishonnan mas esenshal den e nota di e komishon?"

Van Breet: "E punto di mas esenshal nos ta konsiderá e struktura edukativo. Nos a propone un struktura nobo di nos enseñansa. Si bo wak nos struktura aktual, bo ta haña loke nan ta yama na Korsou lushiklas, enseñansa básiko, enseñansa sekundario i enseñansa tersiario. I promé kos ku bo ta ripara ta ku nan ta funshoná lòs for di otro i tin deskontinuidat entre un nivel i e siguiente nivel.

Pues e promé kos ku nos a propone ta ku en todo kaso loke ta toka e enseñansa pa mucha entre kuater i diessinku aña, algu ku nos ke mara tambe na enseñansa obligatorio, ta pa bini ku un tipo di skol ku no konose e tipo di deskontinuidatnan aki.

I nos ke bai mas aleu. Awor no tin solamente un deskontinuidat entre e nivelnan, pero denter di un nivel, por ehempel enseñansa basiko, bo ta haña un sierto forma di deskontinuidat entre un klas i otro. Esei ta pasobra nos enseñansa ta organisá segun e prinsipio di 'leerstofjaarklassensysteem', loke nos ke kambia pa un sistema di progreshon fleksibel. Esei kier men ku e muchanan entre kuater i diessinku aña ta sinta hunto sin selekshon, e sistema di enseñansa kaminda bo ta pone e fundeshi pa enseñansa mas avansá of pa bai traha. I mi ta kere ku esei ta hopi importante, pasobra dor di introdusi e tipo di enseñansa aki lo duna un aporte masha grandi na e demokratisashon di nos enseñansa.

Ta asina sí ku nos lo distingui tres siklo den e enseñansa aki: 4 pa 8, 8 pa 12 i 12 pa 15 aña. Dor ku bo ta tene e muchanan huntu loke awor aki no ta sosode pa e grupo di 12 te ku 15, ta trese kuné ku na un of otro manera nos mester tene kuenta ku e diferensha den abilidat i ku e diferensha den motivashon i interes di e muchanan. Awor aki nan ta diferenshá segun tiponan di skol. Si bo tene tur mucha hunto den mesun tipo di skol e ora ei bo mester kambia e 'approach', pasobra e grupo ta mucho mas miksto ku bo tin awor aki na un Havo of un LTS. I e ora ei bo mester bai introdusi otro formanan di 'differentiatie', loke nos ta yama e ora ei 'interne differentiatie'.

Promé ku 4 aña

Van Breet ta enfatisá ku loke ela menshoná aki riba, riba kambionan den e struktura edukativo, ta solamente parti di dje: "Pasobra promé ku e tipo di enseñansa aki bo ta haña enseñansa of formashon di e muchanan ku no tin kuater aña ainda. Ultimo tempu mas i mas mamanan ta bai traha. E porsentahe di muhenan ku ta traha aki na Antias por ehempel ta hopi mas haltu ku na Hulanda. Esaki ta trese kuné ku na uń momento dado nos mester krea algo pa muchanan ku no tin kuater aña ainda. Awor aki bo tin krèsh, peuterspeelzalen, ets. i bo ta wak ku mayoria biaha esakinan ta algo komersial. Un hende ta lanta un speelschooltje i kobra pé i hopi biaha loke nan ta hasi no ta e kos di mas responsabel. P'esei nos a propone pa bai reglamentá e tipo di institutonan aki. Mas bien nos a propone pa buta nan komo un parti di e fasilidatnan di un sentro di bario i tambe bini ku sierto reglamentonan pa loke ta toka kondishonnan di edifisio, situashon higiéniko, pero tambe formashon di e hendenan ku ta traha ku e muchanan ei".

Enseñansa sekundario

Despues di enseñansa pa e muchanan entre kuater i diesinku aña bo ta haña enseñansa sekundario. Natural bo ta haña e distinkshon entre skolnan di ofishi i skolnan pa enseñansa general. Pa loke ta toka e sektor di skolnan di ofishi bo ta haña skolnan di dos aña i skolnan di kontinuashon di kuater aña. Pero loke nos ta propone tambe ta pa purba di organisá di tal manera, ku e formashon di dos aña ta funshona komo e promé parti di e formashon di kuater aña. Pa tuma un ehèmpel: Awor aki bo tin 'ziekenverzorgster' i 'verpleegster'. Den un kurso di dos aña bo ta wordo prepará pa 'ziekenverzorgster', den un kurso di kuater aña bo ta wordo prepará pa 'verpleegster'. Na lugá di e struktura vertikal aki nos ke haña un struktura horizontal, den kua e dos kursonan ta riba otro. E bentaha di esei ta ku pasobra nan ta riba otro, bo ta krea mes oportunidad pa e muchanan pasa di esun formashon pa e siguiente mas halto. Eksperensha ta mustra ku den un struktura vertikal e traspaso ta hopi mas difisil.

Pa loke ta toka enseñansa general nos ta propone un tipo di skol di tres aña ku ta prepara pa enseñansa superior, loke bo por yama awor aki e 'Havo-bovenbouw' of VWO-bovenbouw'. Pero nos no ta hasi un distinkshon entre Havo i VWO. Ta ún tipo di skol tin i denter di e tipo di skol aki bo ta krea diferente posibilidatnan, loke nos ta yama e 'variabele afsluitingsniveau'. No tur mucha ta kaba riba mesun nivel, e nivel por ta diferente di mucha pa mucha i pa un mucha mes e por ta diferente di vak pa vak".

Enseñansa superior

"Pa loke ta toka enseñansa superior . . . Awor aki e sistema di nos enseñansa superior ta un sistema miksto. E sistema hulandes ta un sistema vertikal, bo tin banda di otro Hoger Beroepsonderwijs i Wetenschappelijk Onderwijs. E sistema di Merka ta un sistema vertikal, kaminda bo tin kuater nivel, e nivel di 'Associates's Degree', e nivel di 'Bachelor's Degree', e nivel di 'Doctor's Degree, Ph.D. Nos sistema ta un sistema miksto den e sentido ku bo tin un universidat pero banda di e universidat bo tin otro tiponan di enseñansa superior, por ehempel e Akadémia Pedagógiko. I nos universidat tin den dje e fakultat di derecho ku ta modelá segun e sistema universitario di Ulanda, mientras ku por ehempel e fakultat di igeneria ta modelá riba e sistema universitario di Merka, kaminda nan ta usa e sistema di 'Bachelor's. Nos ta propone pa bini ku un sistema horizontal meskos ku por ehempel na Merka, ounke nos ta kere sí ku nos no por tin tur kuater nivel, mirá e limitashonnan ku nos tin. E enfasis lo kai riba e nivel di "Bachelor's".

Enseñansa speshal

Tambe nos ta propone pa loke ta awor aki e enseñansa speshal pa integr'e mas tanto posibel den e enseñansa regular, maske ku semper lo keda eksisti siertu tiponan di enseñansa speshal pa muchanan ku tin un hèndikèp di tal grado ku nan no por funshona den e enseñansa regular.

I e última parti di nos proposishonnan ta pa pone mas énfasis riba e edukashon di adulto, den tur su tres aspektonan: e aspekto di enseñansa, e aspekto di formashon profeshonal i e aspekto di formashon general".

Si bo wak tur nos proposishonnan pa loke ta toka e struktura edukativo, bo ta wak ku nos 'approach' ta ku nos ta sali for di kuater meta, esta demokratisashon, fleksibilidat, partisipashon i preparashon pa bida, pa yega na un struktura nobo den kua e kuater metanan segun nos pensamento por wordo realisá hopi mas mihó ku den e struktura edukativo aktual".

Bentaha grandi

"Kiko e bentaha grandi lo ta si e proporsishonnan di e komishon lo wordu ehekutá?"

Van Breet: "E bentaha ta — i esei nos a purba di reflehá den e nomber di e nota tambe ku ta 'Enseñansa pa Un i Tur' — ku tur mucha irespekto di por ehempel religion, rasa i klase soshal por haña un chèns optimal pa desaroyá nan mes via di enseñansa i den nos komunidat. Tur hende mester tin e chèns optimal pa logra loke nan por, no solamente p'e individuo pero tambe pa komunidat". ●

Het lezen van literatuur in het voortgezet onderwijs

deel 3 door WIM RUTGERS

In onze vorige aflevering werd een begin gemaakt met de bespreking van een serie lessen, die als onderwerp heeft: "Het lezen van proza". Deze maand wordt de serie vervolgt en afgesloten; het 4e en laatste deel zal verschijnen in Skol i Komunidat van mei.

11. Verhalen en romans gaan altijd over bepaalde personen (of soms over dieren en dingen, in fabels en sprookjes), die een aantal dingen doen (er gebeurt van alles in een boek), zeggen, denken en voelen. Deze personen noemen we figuren. Er zijn figuren die een belangrijke rol spelen, de hoofdfiguren, en anderen die minder belangrijk zijn, de bijfiguren. We maken ook wel eens het onderscheid tussen 'round-characters' en 'flat-characters', waarbij we de eerste geleidelijk en volledig leren kennen, de tweede slechts in enkele dominerende eigenschappen. De laatste worden ook wel typen genoemd.

De beste manier om dit begrip 'figuren' in te voeren is weer via het voorlezen of vertellen van enkele verhalen. Ook kunnen we nu teruggrijpen naar eerder gelezen werk.

We zouden de leerlingen de volgende vragen kunnen stellen:

— Zeg wat je vindt van de figuren in de roman die je leest; wie zijn de hoofdfiguren, wie de bijfiguren;

— Vind je de figuren in dit verhaal sympathiek; bewonder je ze; heb je een afschuw van ze; en waarom?

— Zou je zelf willen zijn als iemand in dit boek?

— Beeld je in de figuren van een verhaal in en maak samen met andere leerlingen een toneelstukje, waarbij je de gelezen figuren voorstelt en uitbeeldt.

Sommige verhalen zijn zeer geschikt tot herschrijving vanuit een andere figuur. In *Mijn zuster de negerin* bijvoorbeeld zien we bijna alle gebeurtenissen via Frits Ruprecht. Daarom kan een opdracht gegeven worden als: vertel het bezoek dat Frits aan Karel brengt, of Frits' ontmoeting met Maria, opnieuw, maar nu vanuit Karels en Maria's standpunt. Lees de roman *Orkaan* van Sonia Garmers en probeer vanuit Mayra of Chaya over Orkaan te vertellen. Wat zou de vluchteling in *De boten van Brakkeput* (door Miep Diekmann) denken over Matthijs? Lees dit spannende boek en vertel het dan! Dit soort opdrachten is zeer geschikt om de leerling te wijzen op denken en handelen van romanfiguren en op vertelperspectieven zonder dat we dat laatste begrip theoretisch introduceren. We wijzen wel even op verschillende vertelmogelijkheden als het 'ik-verhaal', waarbij een van de figuren zelf vertelt; het 'hij/zij-verhaal' waarbij over de figuren of over één figuur speciaal verteld wordt.

Laat de leerlingen in dit verband Johan Fabricius' *Het geheim van het oude landhuis* eens lezen, waarbij ze dan speciaal moeten letten op wie het verhaal vertelt.

12. Dat wat figuren doen, zeggen, denken en voelen (de handeling) gebeurt altijd ergens, met andere woorden de figuren zijn gebonden aan tijd en ruimte. Het gebeuren in een verhaal speelt zich allereerst af in de tijd. We wijzen de leerlingen erop dat we altijd te maken hebben met:

— de tijd waarin een schrijver het verhaal geschreven heeft. Is het boek pas geleden geschreven of al een aantal jaren terug? Zie je verschillen tussen romans van nu en die van vroeger? Op deze manier kunnen we even het historische element aantippen of als we willen introduceren. We komen hier op het terrein van de literatuurgeschiedenis;

— de tijd waarin het gebeuren in het verhaal zelf zich afspeelt. Een roman die nu geschreven wordt kan over het verleden gaan; de historische roman, zoals bijvoorbeeld Miep Diekmann: *Marijn bij de lorredraaiers;*

— de tijd waarin jij als lezer het verhaal leest. De leerlingen moeten bewust worden van de verschillen en overeenkomsten tussen de tijd in het boek en de tijd waarin ze zelf leven;

— de tijd die het verhaal in beslag neemt, de zogenaamde 'vertelde tijd'. Zo behandelt *Dubbelspel* één dag, in *Weekendpelgrimage* staat de tijd het grootste deel van het boek stil, enz. Sommige verhalen zijn chronologisch, andere verbreken de normale tijdsorde;

— de tijd die je nodig hebt om het verhaal te lezen, de zogenaamde 'verteltijd'. Hoe is de verhouding tussen de verteltijd en de vertelde tijd; we wijzen op versnellingen en vertragingen en hun functie. Spannende momenten die uitvoerig verteld worden doen de tijd als het ware stilstaan; daarnaast kunnen ook lange perioden in enkele zinnen worden weergegeven. Wijs de leerlingen bijvoorbeeld op de tijdvertraging in *Mijn zuster de negerin,* waar het eerste gedeelte veel sneller verteld wordt dan het laatste, als Frits op de plantage komt; waar de reis in enkele zinnen wordt afgedaan met de uitvoerige onderbreking van het korte bezoek aan zijn jeugdvriend Karel.

Diana Lebacs schrijft vooraf in haar Nancho-boeken: het eerste deel *Nancho van Bonaire* verhaalt geschiedenissen die gebeurden tussen 1950-1955. *Nancho matroos* speelt in de periode erna, tot ongeveer 1960. Het derde deel, *Nancho niemand* vertelt over het eerste jaar op het grote zustereiland Curaçao. "Misschien komt er een tijd dat deze verhalen vergeten zullen zijn, dat niemand meer iets weet van hoe het toen was. Maar Nancho zal ze nooit vergeten, omdat ze het verhaal van zijn leven zijn".

We leren de leerlingen letten op deze tijdsaspecten, omdat ze daardoor een boek beter kunnen begrijpen. In hun besprekingen moeten ze er voortaan rekening mee houden. We kunnen ze in een 'uittreksel' zelfs speciaal deze tijdsaspecten laten behandelen.

Extra: Nu hebben we ook de gelegenheid terug te grijpen naar het begrip handeling en daarbij naast stof-inhoud, de begrippen fabel-sujet te introduceren. Het sujet is de handeling in de volgorde zoals de schrijver die aanbiedt, de fabel is de chronologische handeling. In een verhaal dat chronologisch verteld wordt (veel jeugdboeken!) vallen deze twee samen; als de schrijver niet chronologisch verteld heeft, kunnen we de leerlingen deze chronologie laten herstellen. De fabel van een roman opzoeken en noteren is niet gemakkelijk, maar wel zeer nuttig als oefening om te leren zien hoe een boek nu werkelijk in elkaar zit en wat de schrijver allemaal met zijn stof doet. Een oefening voor de betere leerling!

13. De handeling speelt zich altijd ergens af constateerden we in 12. De plaats waar het verhaalgebeuren zich afspeelt, noe-

→

men we de ruimte van het verhaal. In welk land, in welke stad of plaats, of nog nauwkeuriger: in welke huizen, enz. speelt het verhaal? Deze ruimte kan 'neutraal' zijn als het verhaal bij wijze van spreken overal zou kunnen gebeuren, maar ook 'functioneel' zodat de beschreven ruimte de spanning van het verhaal bijvoorbeeld dient.
Siny van Iterson: *Schaduw over Chocomata* speelt zich voor grote delen af in de nacht als een verlaten Curaçaos plantagehuis bezocht wordt, waar zich een misdadiger bevindt. Ook Johan Fabricius maakt in *Het geheim van het oude landhuis* gretig gebruik van ruimtelijke elementen; een oud, verlaten landhuis, diepe baaien, holen in rotsen, het Venezolaanse oerwoud, de stille rivier en het onbewoonde eiland in de jungle zijn in dit spannende verhaal evenzovele functionele elementen.
Laat de leerlingen de ruimte zeer nauwkeurig nagaan, zodat ze oog krijgen voor de functie van de ruimtebeschrijving. We geven zelf hierbij een aantal voorbeelden.
In 'science-fiction'-literatuur is de 'ruimte' (het heelal) vaak erg belangrijk; laat de s.f.-liefhebbers hier hun ervaringen over vertellen!
Een aardige maar niet gemakkelijke opdracht is: laat de leerlingen een verhaal schrijven waarin de ruimte functioneel is. Ze zouden dan een verhaal kunnen schrijven waarin de ruimte overeenkomt of contrasteert met de gevoelens van de hoofdfiguur, bijvoorbeeld opgewekte stemming, verdriet, eenzaamheid.
Welke ruimte zou je bij dergelijke stemmingen willen beschrijven?
Ook andere opdrachten zijn mogelijk:
— Schrijf eens een verhaal over iemand die verdwaalt en let daarbij op de ruimte.
— Probeer je eens in te denken hoe een klein kind zich voelt in het verkeer of in een grote mensenmenigte; misschien heb je nog eigen herinneringen?
— Wat is jouw liefste plekje om te dromen of te werken?
— Als je eens een verre reis zou mogen maken, waar zou je naar toe gaan?
— Lees eens een doktersroman of kasteelroman; vertel over de ruimte waarin deze mensen leven. Let op de ruimte in een televisie-novela.
Dit soort opdrachten maakt de leerlingen bewust van ruimte. Sommige omgevingen zijn romantisch, avontuurlijk, andere weer zakelijk of saai. Volgens welke conventies oordelen we zo traditioneel over bepaalde ruimtes?
14. Sommige auteurs schrijven een boek alleen om er een spannend verhaal van te maken of om zoveel mogelijk te verdienen (de bestsellers-auteurs). Daarnaast zijn er (serieuzer) auteurs die door middel van hun boek, hun gefingeerde verhaal, de lezers voor een bepaald probleem willen plaatsen. Hun verhaal geeft aanleiding om dieper na te denken over het boek: waarom deed de hoofdfiguur dit, is het goed wat hij deed, enz.
Mijn zuster de negerin van Cola Debrot is niet in de eerste plaats een spannend verhaal, maar wil laten zien hoe het zwarte meisje, de 'negerin', een zuster is van de blanke Curaçaoenaar. Alle Curaçaose mensen horen bij elkaar; rassenscheiding is ver-

keerd. Zo laat Miep Diekmann in *Marijn bij de lorredraaiers* en *Mens te koop* zien dat slavernij afschuwelijk is.
Op deze wijze kunnen we het begrip 'thema' introduceren. We behandelen b.v. het boekje *Orkaan* van Sonia Garmers en laten nu zien hoe in dit ogenschijnlijk eenvoudige, lollige verhaal heel wat meer zit:
— Orkaan wordt gedwongen zich anders te gedragen dan hij werkelijk is doordat zijn ouders maar steeds hun stand willen ophouden;
— de houding van de 'white-collar' tegenover mensen die met hun handen werken;
— de vrouwenemancipatie.
Dit soort elementen kunnen we motieven noemen (deelproblemen in het boek) die samen laten zien dat er op Curaçao nog heel wat moet veranderen, wil de maatschappij zelfstandige, vrije mensen voortbrengen. Zo heeft dit schijnbaar eenvoudige verhaal een belangrijk thema! Hetzelfde thema kan door verschillende auteurs geheel verschillend benaderd worden.
'Zoek eens een aantal verhalen of romans met hetzelfde thema', is een goede, maar niet al te gemakkelijke opdracht. Hierbij kunnen themaboekjes en handleidingen voor literatuur die soms een inventaris geven met literatuuropgave evenwel goed helpen. Eventueel kan de klas bij een dergelijke opdracht in groepjes verdeeld worden, die elk een thema onderzoeken. De verslagen van de werkzaamheden worden dan later besproken.
15. Een letterkundig werk vertelt een bepaalde inhoud door middel van taal. De wijze waarop de taal gehanteerd wordt noemen we stijl. Hoe wordt het gebeuren verteld, in eenvoudige directe taal of ingewikkelde zinnen en met gebruik van veel moeilijke woorden? Is het boek humoristisch, ironisch, grappig, ernstig geschreven? Vertelt de schrijver in de taal van vandaag of is de taal verouderd (tijdsbegrip), zijn er veel woorden voor begrippen die je hier niet kent (ruimtebegrip), vind je dat de taal past bij het karakter en de leeftijd van de beschreven hoofdfiguur?
We hebben nu een aantal lessen aan de inhoud van de roman besteed en daarbij termen als handeling, figuren, tijd, ruimte, thema en stijl gehanteerd. De leerlingen moeten deze in hun letterkundeschrift ook gebruiken; dat kunnen ze voor de boeken die ze lezen, ongeacht het genre of de moeilijkheidsgraad, steeds doen. Zelf zijn we ertoe overgegaan steeds wat moeilijker voorbeelden te gebruiken en ook steeds meer in de richting van de literatuur, waar we uiteindelijk de leerlingen tijdens onze lessen kennis mee willen laten maken. Afhankelijk van de leerlingen en het schooltype zijn onze voorbeelden moeilijker en is de theorie beknopter of uitgebreider. Het minimum en maximum zullen per schooltype, school, leraar en klas wel aanzienlijk verschillen.
16. Behalve op de inhoudsaspecten letten we bij het lezen ook op het uiterlijk van het boek. We besteden aandacht aan de volgende punten:

a. De naam van de schrijver;
b. de titel van het boek;
c. de eventuele ondertitel;
d. welke uitgever;
e. i.s.b.n.-nummer;
f. plaats en jaar van uitgave;
g. illustraties op de voorkaft en in het boek;
h. is het boek gebonden, een paperback, ingenaaid of pocket;
i. lettertype en bladspiegel;
j. bestaat het boek uit verschillende delen en/of hoofdstukken;
k. gaat er iets aan het verhaal vooraf: het zg. 'voorwerk' als motto, opdracht aan een persoon, voorwoord, inleiding, epiloog, citaten.

Deze aspecten vormen samen een maximumlijst; in elk geval zijn a, b, c, j en k als minimum nodig.

Laat de leerlingen vooral letten op de functie van deze elementen. Waarom is het noodzakelijk ze in beschouwing te nemen in verband met het thema? Bovendien leren ze op deze manier op weer een andere manier thuis te raken in de wereld van het boek.
We komen nu tot het volgende schema, dat voor de leerlingen steeds uitgangspunt blijft in het vervolg bij al hun leesopdrachten.

Het uiterlijk van het boek
schrijver
titel
ondertitel
delen/hoofdstukken

BOEK

De inhoud van het boek
handeling
door
figuren
in
tijd
en
ruimte
verteld
uitlopend op
thema
in een bepaalde stijl geschreven

We sluiten deze lesserie af met de opdracht: maak een boekbespreking waarin je het gegeven schema systematisch volgt. Deze bespreking geldt voor elke individuele leerling, want het is de bedoeling de besprekingen samen te voegen in één band die met een inhoudsopgave ter beschikking blijft staan van alle leerlingen in die klas. Zo kunnen ze van elkaars werk profiteren. Het is natuurlijk wel zaak dat de werkstukken eerst besproken worden door de leerlingen en door de leraar gecontroleerd op hun juistheid! Hoe beter en uitvoeriger een leerling werkt, hoe dankbaarder de klas hem daarvoor zal zijn. De leerling werkt niet voor de leraar, maar voor zijn medeleerlingen. ●

(wordt vervolgd)

VAN HET BESTUUR

Het bestuur van de Simar bestaat momenteel uit 5 leden, die naast hun normale dagtaak een groot deel van hun vrije tijd besteden aan het vakbondswerk.
Gezien de vele werkzaamheden denkt het bestuur aan uitbreiding. Om onze leden een beeld te geven van deze werkzaamheden, geven wij hier een globaal overzicht van de bestuursaktiviteiten vanaf begin '82.

1. *Correspondentie met schoolbesturen inzake inhouding contributie.*
Dit vergt veel tijd en geduld, omdat niet alle schoolbesturen de ingehouden contributie op tijd afdragen.

2. *Werkzaamheden i.v.m. organisatie L. O.-kongres.*
Correspondentie en vergaderingen inzake: het huren van lokalen; aanvraag vrijstelling van dienst voor commissieleden; uitnodiging deelnemers; besprekingen met commissie L.O.-kongres, enz.

3. *Problemen tussen FTA en Concord Casino.*
Informatievergaderingen bijwonen; met overige vakbonden gezamenlijk het probleem analiseren en advies geven; perscommuniqué's en radioprogramma's schrijven.

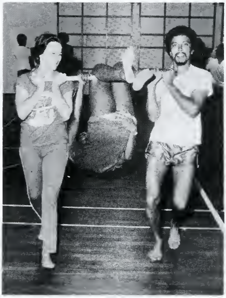
4. *Talrijke vergaderingen met Departement van Onderwijs, Onderwijszaken, Personeelsbeleidscommissie en B.C., inzake uitvoering van het protocol (MTS-staking) d.d. 8-3-1981.*
Correspondentie met deskundigen in Nederland inzake de samenstelling van de Evaluatiekommissie ter bestudering van de taak van de leraar i.v.m. het aantal te geven lesuren per week.

5. *Correspondentie met Onderwijszaken inzake problemen van onze leden.*
O.a.: aktenwaardering kleuterleidster en BBO-akte, N-akten; pensionering; vrijstelling van dienst; probleem invallers.

6. *Vergadering met de ARPO, een afdeling van het Departement van Onderwijs: "niet-schoolrijpe kleuters".*
Kwestie van het verlaten van de kleuterschool (Onderwijsbesluit 1935 art. 19, lid 1); kwestie van het toelaten tot de basisschool (Landsverordening basisonderwijs art. 19, lid 1); mogelijke oplossingen: niet schoolrijpe kleuter nog een jaar op de kleuterschool houden; een soort brugklas vormen voor de niet-schoolrijpe kleuter. Beide mogelijkheden hebben hun nadeel. Ideaal zou zijn als het hele systeem veranderd wordt.

7. *Beleidsnota wordt bestudeerd in de Onderwijskommissie.*
Er wordt gewerkt aan een samenvatting voor de leden; de minister is gevraagd om distributie aan alle scholen; de mogelijkheid van een studiedag wordt bekeken.

8. *Informatiegesprek met informateurs J. C. Eisden en P. Bislip conform de informatie-opdracht van de Gouverneur d.d. 22-1-'82.*

L.O.-kongres

9. *Conceptnota m.b.t. opheffing van Lagere huishoudschool Paso Sigur te Noord.*
Nota bestudeerd; verspreiding van de nota onder de betrokken leerkrachten; vergaderingen met de leerkrachten van alle huishoudscholen; vergadering met de kommissie ter bestudering van de opheffing van Paso Sigur; het kommentaar van het bestuur naar de kommissie en naar de betrokken leerkrachten gestuurd.

10. *S.L.O.-conceptrapport (Stichting Leerplan Ontwikkeling).*
Verslag bestudeerd; vergadering opgeroepen met direkteuren van de Mavo-scholen om van gedachten te wisselen; kommentaar op concept-rapport gestuurd aan de Stichting.

11. *Werkgroep indexering.*
Na vergadering met de regering d.d. 21-10-1981 zouden de bonden zelf een indexeringsvoorstel indienen.
De gezamenlijke bonden van overheid en onderwijzend personeel hebben een werkgroep samengesteld om een indexeringsvoorstel uit te werken. In deze werkgroep zijn 2 bestuursleden van de Simar opgenomen. Na talrijke vergaderingen, zowel op Aruba als op Curaçao, zijn er twee voorstellen uit de bus gerold.
Deze voorstellen worden door de RPC bestudeerd en zullen binnenkort in een algemene ledenvergadering ter diskussie gesteld worden om zo het Simar-standpunt hieromtrent te bepalen.

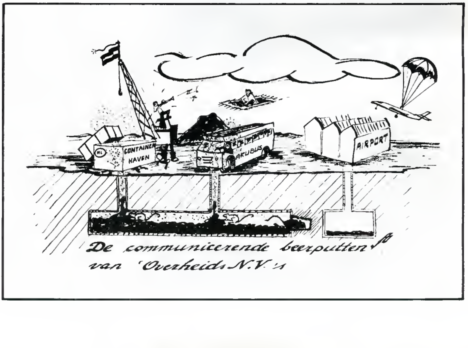
12. *In studie.*
Het concept-examenprogramma voor de bijscholingscursus Handelskennis L.O.; het memorandum ETAO nieuwe vorm; nota Aanzet tot regulering van de Antilliaanse taalsituatie; statuten van de Simar.

13. *Wijzigingen in het aangiftebiljet voor de belasting.*
Er is een informatieavond geweest met een ambtenaar van de belastingdienst. Het ligt in de bedoeling, zoals ieder jaar onze leden te helpen bij de invulling van hun aangiftebiljet voor de belasting.

15. *Er wordt gewerkt aan een projekt: "Lezingen en informatieavonden".*

16. *Overige bezigheden.*
Hoofdbestuursvergaderingen (wekelijks); radioprogramma's schrijven en opnemen (wekelijks); vergaderingen met kommissies en andere instanties; Mensahero's en perscommuniqué's schrijven; artikel schrijven voor Skol & Komunidat; problemen van leden attenderen; besprekingen van de politieke situatie; correspondentie afhandelen; financien bijhouden; kontakt met overige vakbonden.

Gezien de drukke bezigheden en de vele studieonderwerpen, wil het bestuur een verzoek doen aan geinteresseerde, aktieve leden om, indien u nog wat tijd over heeft en een bijdrage wilt leveren tot bevordering van ons onderwijs, een keer langs te komen. Misschien vindt u wel iets waaraan u graag wilt meewerken.

BIJZONDERE GRAWATA

Inspectierapport Bijzonder Onderwijs

Van de Inspectie van het Bijzonder Onderwijs kregen we het nieuwe inspectieformulier toegezonden. We drukken het hier af, opdat het personeel van de Bijzondere scholen op de Antillen er rekening mee kan houden. We hebben de verzekering gekregen dat de bijzondere inspecteurs hun kontrolerende aktiviteiten de komende tijd aanmerkelijk zullen opvoeren!

Naam BIJZONDERE leerkracht: ....

Opgemaakt: dag maand Jaar des Heren

	0 PUNTEN	3 PUNTEN	6 PUNTEN
Inrichting gebouw en bijzonder klaslokaal:			
Heeft de school een naam met "SINT" ervoor?	nee	vroeger wel	ja
Hangt er een kruisbeeld in de klas?	nee	ja	
Is dat beeld geflankeerd door Maria of Jozef?	nee	een van hen	beiden
Zijn er bijbels in de klas?	nee	ja: ongekaft	ja: gekaft
Hangt er een foto van de paus in de klas?	nee	'n oude paus	de nieuwe paus
De leerkracht:			
Hoe is zijn houding?	normaal	zwevend	bijzonder
Hoe is zijn gelaatsuitdrukking?	neutraal	profaan	sacraal
Hoe is zijn/haar houding van de handen?	in de zij	gekruist	gevouwen
Hoe is zijn oogopslag?	open	gesloten	hemels
Hoe is zijn/haar woordkeuze?	grof — 3	kuis	zalvend
Bidt hij/zij vóór aanvang van de lessen?	nee	soms	steeds
Kent hij/zij het gebed van buiten?	nee	half	ja
Kleding: Man: draagt hij een wit hemd?	nee	zonder das	met das
draagt hij een kruisje?	nee	aan ketting	op rever
hoe is zijn haardracht?	lang	kort	kort met scheiding
Vrouw: wat draagt ze?	jeans	broek	jurk
hoe is de lengte van de jurk?	kort	kniehoogte	tot enkels
is er inkijk in de blouse?	behoorlijk	met moeite	absoluut niet
Burgerlijke staat:	hokt	pas gehuwd	nog nooit gescheiden
Is zij/hij door pastoor voorgelicht vóór het huwelijk?	nee	is bezig	ja
Aantal kinderen?	ongehuwd en veel kinderen	geen of 1	heel veel
Komt deze leerkracht in de kerk?	nooit	andere parochie	eigen parochie
Is hij/zij lid van parochieraad, Blue Army, enz.?	nee	ja	in bestuur
Is hij/zij lid van de vakbond?	jammer genoeg wel	niet actief	gelukkig niet
Heeft hij/zij een godsdienstdiploma?	nee	diploma A	A en B

TOTAAL SCORE, AANTAL PUNTEN ....

(Uitgave bijzondere drukkerijen Diocees Willemstad)

FOR DI NOS MESA DI REDAKSHON

Ta ki klase di independensia MEP kier?

En relashon ku entrebista ku Sr. Betico Croes nos a purba di forma nos mes un bista di loke MEP porfin kiermen ku *Independensia.* Ta parse ku anke MEP tin un par di aña kaba ta sklama pa independensia, MEP no sa realmente kiko kiermen independensia.

Independensia den nos konsepto kiermen ku un pueblo por tuma su propio desishonnan, disidi riba su mes e rumbo ku e kier tuma, independiente di otro forsanan.

Un kolonia ku kier bira independiente ta na prome luga interesá pa kibra finalmente ku e dominio politiko, kultural, ideologiko i mas tanto posibel ekonomiko di e pais maternal. Un kolonia ku kier su independensia ta aktua konsistente den su liña pa demaskará intentonan di intimidashon di banda di kolonisadó, i ta traha duro pa krea e kondishonnan material i sikologiko pa tuma su independensia.

Pa bini bek riba e entrebista ku Sr. Croes i lokual ela trese dilanti en konekshon ku independensia nos ta konklui ku:

1. Sigun MEP ta Hulanda lo tin ku determina of i ki ora Aruba lo bira independiente: Sr. Croes ta deklara sin mas ku un independensia unilateral lo no pasa nunka. Ta esaki un "digno" pueblo meresé?

2. Tambe ta sali na kla ku MEP ta sigui

→

alaba e aparato kolonial ku yama Statuut, ora ku sin ningun berguensa e ta defende su suplika pa intervenshon kolonial di parti di Hulanda i asina ta aproba e derecho di Hulanda di mete den asuntonan interno. Ta unda e respet pa nos "digno" pueblo ta keda?

3. E preparashon i informashon den lus di independensia ta laga hopi di desea. Si nos wak e alternativanan di referendum 1977 nos ta ripara ku e alternativa independensia, manera deskribi aki riba no ta wordo menshoná. Sentral tabata para "sali foi konstelashon Antiano", lokual a wordo presentá den un esfera hopi emoshonal. Unda e informashon na pueblo tokante e kontenido di e raport di KWG a keda?

4. Nos ta haña e impreshon fuerte ku MEP ta lubida e interes di e klase trahado, unda ku e no ta logra di duna perspektiva konkreto pa loke ta trata garantianan pa partisipashon real. Di un partido ku ta yama su mes sosial-demokrata mester "verwacht" ku e ta pone interes di e klase trahado sentral. Pero mientras ku MEP (i tambe AVP i RUBA) ta aproba un Aruba-huis di kasi un mion, MEP no por bisa nada tokante kon ta bai regla legalmente e derecho di e obrero.
Mientras ta papia di patrimonio di nos pueblo, MEP no por duna ningun bista konkreto kon pa asegurá ku e eventual entradanan di zeta lo bini na interes di pueblo.
Ni asta Sr. Croes por duna un perspektiva kon lo traha na un repartishon mas husto di entradanan na Aruba, p.e. dor di mas kontrol riba empresanan.

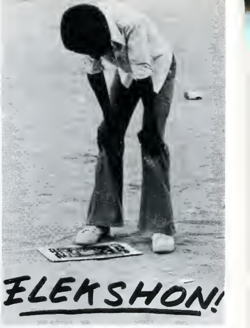
5. I pa kolmo de los kolmos nos mester konkluí ku MEP ta laga su mes wordo dirigí dor di e fasista mas grandi di Aruba riba un tereno asina importante pa nos enseñansa manera ortografía. Ta unda e derecho di e mucha Rubiano a keda??

Elekshonnan pa Staten

Despues di un periodo basta largo di bruhament'i tera, pueblo antiano un biaha mas ta wordo mandá urna elektoral den un intento pa trese mas klaridat den e sirko politiko aki na Antias. Awor ku e politikonan antiano a demostrá klaramente di ta inkapas pa yega na un solushon pa e problemanan riba nivel di gobernashon sentral, e pueblo antiano mester bai vota atrobe pa trese kambio den e situashon kaotiko aki. Pero kua kambio? Túr hende aki na Antias sa di awor kaba ku e elekshonnan lo no trese ningun kambio den e problemanan ku ta stroba formashon di un gobierno sentral!! Ta kon bo por manda un pueblo bai vota ora ku di awor kaba e sa ku nada lo kambia despues? Pueblo tambe tin ku bai hunga pa payaso den e sirko di nos politikonan?
Nos tur sa kiko a kondusí na e problemanan aktual: MEP a sali for di gobierno sentral (pa e protokol di petrolio), pero gobierno sentral a sobrebibí esaki dor di e sosten ku el a haña di D.P. di Isla Riba. Despues, na yanuari ultimo, Boy Boroto a haya k'e ora di vengansa a yega i gobierno sentral definitivamente a kai. Den e ultimo 3 lunanan nos tur por a wak kon e intentonan pa restrukturá un gobierno sentral a frakasá i pakiko esaki a frakasá: di parti di Aruba un kantidat di puntonan di konflikto a ser tresí padilanti (protokol di petrolio, Arubahuis, desentralisashon, ortografía ets.) kualnan tur ta relashoná ku e "lucha pa independensia" di Aruba. Mirando ku tur partido arubiano ta komparti e mesun punto di bista enkuanto e puntonan di konflikto, ta mas ku bisto ku despues di elekshonnan e mesun problemanan lo t'ei pa yega na formashon di gobierno sentral. Tur e puntonan di konflikto ta wordo tresí padilanti *antisipando* un Aruba independiente den futuro. Kier men ku, si nos papia di e pueblo di Aruba so awor aki, e pueblo di Aruba por wel di konsidera e elekshon na yuni un otro okashon pa vota pro of kontra independensia. Awor ta surgi dos problema: 1. Pa bo por skohe bo mester ta bon informá i 2. Mester tin diferente alternativa entre kual bo por skohe.
Si nos analisá e dos puntonan aki pa loke ta trata Aruba, ta bira bon kla kon tristo henter e asunto aki ta.
Pa kuminsa ku e promé punto, e punto di informashon. Saliendo foi e punto di bista ku un Aruba independiente mester ta na bienestar di henter e pueblo arubano, nos

tin ku puntra nos mes ta kiko eksaktamente e puntonan di konflikto tin di aber ku e interes di *henter* e pueblo arubiano? Ta kiko e *pueblo trahador* di Aruba lo perde of gana ku un protokol di petrolio *sin* e veto di gobierno sentral? Ta ki garantianan tin ku *henter* e pueblo trahador di Aruba por probechá di posibel rikesanan? Ta ki garantianan lo tin pa demokrasia den un Aruba independiente? Ta ki mehorashonnan konkreto lo tin pa *henter* e pueblo trahador despues di desentralisashon? Ta kiko lo mehorá eksaktamente dor di un "Aruba-huis" di kasi un mion florin na Den Haag?
Riba tur e preguntanan aki e pueblo di Aruba te ainda no a haña informashon konkreto i e parti mas trágiko segun nos ta ku te ainda *niun* di e 4 partidonan aki na Aruba, di kual tur ta boga pa independensia di Aruba, a yega di duna informashon konkreto enkuanto e konsekuensianan di un Aruba independiente pa e pueblo trahador. Manera 4 toro brabo nan ta bai pa e paña korá di independensia ku e toreador eksperensiá Hulanda ta mustra nan.
Ku esaki nos a yega na e di dos punto, esta ku na e momento aki pueblo di Aruba no

por skohe pasó *ningun* di e partidonan ku nos tin aktualmente na Aruba ta forma un alternativa real pa e falta di informashon ku tin. Te asta nos tin ku puntra nos mes si nan *mes* ta na altura di tur e konsekuensianan di un Aruba independiente.
No kompronde nos malo: Nos ta pro-independensia, pero no mester konfundí independensia ku salimento for di e konstelashon antiano i menos ainda mester buska independensia sin informá i eduká e pueblo na un manera drechi, lagando politikería barata un banda.
E uniko kos konkreto ku nos a siña te na e momento aki durante e asina yamá "lucha pa independensia" di Aruba ta ku e mandatarionan aktual a subi nan mesun salarionan te na un altura eksorbitante, mientras ku e pueblo trahador a wordo asotá ku oumentonan barbaro di preis di awa, elektrisidat, number di outo, hur di kas ets, ets. I no tin ningun indikashon ku kualkier partido arubiano lo trese kambio den e bagamunderia aki! Na hulandes nan ta papia di "lood om oud ijzer". Ta bira tempo ku e sindikatonan di Aruba bai sinta hunto pa trata di trese kambio den e situashon tristo aki, formulando eksihensianan konkreto di e klase trahador. ●